

## ***BURSA'NIN NADİDE İNCİLERİ: BAROK KÖŞKLER***

Çivici Konağı, Çivisiz Köşk, Vali Zühtü Paşa Köşkü, Talat Paşa Köşkü, Çukur Köşk, Atatürk Köşkü, Hünkâr Köşkü, Kadı Köşkü, Acem Köşkü, Şalcı Canip Beyin Köşkü, Saatçi Ali Beyin Köşkü, Alay Bey Köşkü ve daha niceleri... Bursa'nın inci taneleri...

Gelişme ve büyümenin kaçınılmazlığı karşısında, kentsel değerlerimizin korunmasına yönelik önlemleri alamayıpımızın getirdiği yozlaşmayı ortak sorunumuz olarak kabullenmek bir başlangıç noktası olabilir mi? Kaybettiklerimize ah etmek yerine elde kalanların kıymetini bilmek. Değerlerimizi keşfederek ve geliştirerek ortak paydaya hizmet etmekle daha yaşanılabilir ve özgün bir kent profili elde etmek olası. Kentimizde de aynen bu görüş ve düşünce doğrultusunda anıtsal eserlerimizi restore etmek ve kültür mekânlarına dönüştürmek konusunda yoğun bir çaba gözleniyor. Amacım bu değerli eserlerden özellikle kente gelen yabancıların yoğun ilgisini çeken ve beğenisini kazanan, XIX. yy'da inşa edilmiş altı köşkü tanıtmak. Ama önce köşk kavramına bakalım.

Avrupalı bir kavram olarak dilimize yerleşen “*Köşk*” sözcüğü geleneksel Osmanlı Mimarisinde bağımsız ev anlamını taşımazdan önce, konaklarda doğuya bakan, yazın serin olan ocaksız odadır.<sup>1</sup> Bu yaklaşıma göre köşk, bir mimari öge değil, mekânsal bir deneyim olarak düşünülebilir. Köşk manzaralı ve havadar dinlenme mekânıdır. Geleneksel Türk evinde, hayatlı evin vazgeçilmez bir ögesi olarak görülen, hayata bitişik, bahçeyi yukardan gören loca şeklindeki oturma yeridir.<sup>2</sup> Sedat Hakkı Eldem'e göre ise köşk kavramı büyüklüğüne göre saray ya da kasır olarak adlandırılabilir gibi, yerine göre kameriye, mehtabiye, çardak adlarını da alabilir.<sup>3</sup> Bu farklı yorumlar ve adlandırmalar çerçevesinde diyebiliriz ki köşk tanımı, mekân olarak padişah konutundan, saray ve konakların bahçelerinde bulunan küçük süslü gölgeliklere kadar değişen esnek bir anlam zenginliğine sahip.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Türk Mimarisi ile Avrupa mimari akımlarının etkileşimi sonucu ortaya çıkan yapılanma stilini Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi'nin en önemli mimarlarından biri olan Sedat Hakkı Eldem şöyle açıklamaktadır. “*XIXyy. sonlarına doğru geleneksel ev mimarisinin artık verebileceğini tükettiği ve İstanbul'un Göztepe, Erenköy gibi yeni sayfiyeleri yerleşime açıldığı bir anda İsviçre şaleleri ve İngiliz sayfiye evleri tarzının Türk evi ile karışımından yeni bir ev tipi ortaya çıkmıştır. Bu ev yine ahşaptır. Fakat çatısı fronton ve alınlarla, duvarları sayısız galerilerle zenginleştirilmiş, cepheleri de dantela gibi ahşap dekopaj işleri ile süslenmiştir.*”<sup>4</sup> İstanbul'da başlayan bu mimari akım anlaşılıyor ki Bursa'yı da etkilemiş, özellikle Bursa'nın sayfiye bölgesi olarak nitelendirilen Çekirge Semtinde rağbet gören bir mimari stil olmuştur. XIXyy. sivil mimarlık örnekleri olan bu köşkler günümüzde koruma altında, konut, müze ve turizm belgeli işletmeler olarak kullanılmaktadır.

---

<sup>1</sup>HasolDoğan.Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü.

<sup>2</sup> Altınar Ahmet Turan – Cüneyt Budak. Konak Kitabı. Geleneksel Türk Konutunun Geç Dönemi Üzerine Bir İnceleme.s.44

<sup>3</sup> Eldem, Sedat Hakkı. Köşkler ve Kasırlar.cI.,s.11

<sup>4</sup> Eldem, Sedat Hakkı. Türk Evi Osmanlı Dönemi. cII., s202-203

## ***Atatürk Köşkü***

Çekirge Caddesi üzerinde 2523m<sup>2</sup>'lik geniş bir bahçe içinde yer almaktadır. Kültür Bakanlığı mülkiyetinde tescilli olan köşk müze olarak kullanılmaktadır. Bilinen ilk sahibi Miralay Mehmet Bey'dir. Köşk, 20-24 Ocak 1923 tarihleri arasında yaptığı II. Bursa gezisi sırasında Bursa Belediyesi tarafından satın alınarak Atatürk'e armağan edilmiştir. Çekirge Caddesi'nin üst kısmında sırt üzerinde cephesi ovaya hâkim olarak yapılandırılmıştır. Binanın oturma zeminini düzleştirmek ve yol ile arasındaki kot farkını gidermek için Çekirge Caddesi'nden istinat duvarıyla yükseltilmiş, bir set oluşturulmuştur. Böylece binanın oturtulduğu alan ve önünde geniş bir bahçe kazanılmıştır.

Bahçe girişi kuzey ve güney yönlerinden iki kapıyla sağlanan köşkün ana girişgüneyde olmak üzere kuzey ve batı cephelerinde üç kapısı vardır. Çekirge Caddesi'nden çift taraflı merdivenle girilen bahçenin sol tarafında bir kameriyesi bulunur. Bina bodrum üzerine zemin ve iki kat olarak inşa edilmiştir. Köşkün güneyde bulunan ana girişi, mermer merdivenlerin üzerine geniş, balkonumsu bir girişin ardından çift kanatlı bir kapıyla sağlanmaktadır. Girişte bulunan sofa üst katlarda da korunmuştur. Bodrum katında mutfak ve yardımcı personel tarafından kullanılan dört oda dışında köşkün zemin katında yemek odası ve kabul salonu olarak kullanılan iki büyük odası bulunur. Birinci katta Atatürk'ün çalışma odası, iki yatak odası ve banyo vardır. Çatı katında sofa, T biçiminde üç kola açılımlıdır.<sup>5</sup>

Yemyeşil bir bahçe içinde bembeyaz badanası, zarif çatı pencereleri, dantela gibi geniş çatı saçakları ile zengin bir süslemeye sahiptir. Zemin girişinde bulunan ve üst katta devam eden balkon ahşap sütunların üzerindeki ahşap süslemelerdeki ve çatı pencereleri ince bir zevkin ürünüdür. Binanın dışındaki görkem içeriye sadelik biçiminde yansır. Geniş odalar, İtalyan stili zarif İtalyan mobilyalarla dekore edilmiştir. Günümüzde orijinal mobilyalar sergilenmektedir. Atatürk 2 Şubat 1938 tarihindeki son gezisinde köşkü Bursa Belediyesine bağışlamıştır.<sup>6</sup> Kültür Bakanlığı mülkiyetinde koruma altında olan köşk 1973 yılında itibaren Atatürk Müzesi olarak kullanılmaktadır.

## ***Alay Bey Köşkü***

Çekirge Caddesi üzerinde, Kükürtlü Semt'i'ne ayrılan yolun başındadır. Atatürk Köşkü'nün güney batı çaprazına düşer. Sözlü kaynaklara göre köşkün bilinen ilk sahibi Alay Bey. Ulaşılabilen 1937 tarihli en eski tapu bilgilerinde ise sahibi Saffet Kızı Halide Hanım olarak görünüyor. Kültür Park arazisi içinde olması nedeniyle Bursa Belediyesi tarafından 1981 yılında istimlak edilen bina o tarihten bu yana turizm belgeli işletme olarak değerlendiriliyor. Uzun yıllar Cumurcul Köşkü adıyla Celal Cumurcul tarafından işletilen köşk<sup>7</sup> günümüzde "Konak 18" adıyla turizm belgeli bir gazino, restoran ve kafe olarak kullanılmaktadır.

Restorasyonu TAÇ Vakfı tarafından 1986 yılında yapılan köşk 1266m<sup>2</sup>'lik bahçe içinde 150m<sup>2</sup> tabanlı. Bodrum üzerine 2 kat olan köşk, haç şeklinde dört kanatlı bir çatıyla sonlanıyor. Köşkün biri Çekirge Caddesi cephesinde diğeri Kültür Park içinden olmak üzere iki girişi var. Kültür Park tarafından zemin katına, Çekirge Caddesi'nden birinci kat seviyesinden giriş yapılıyor. Bahçe girişi çift taraflı merdivenlerin ortada birleşmesiyle oluşan

---

<sup>5</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.120

<sup>6</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.125

<sup>7</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.134

küçük sahanlığa açılan çift kanatlı kapı ile sağlanmış. Bodrum katı mutfak olarak değerlendirilen binanın zemin katı gazino, birinci katındaki geniş salon ise restoran olarak değerlendirilmiş. Bu katta ofis olarak kullanılan iki küçük oda daha var.<sup>8</sup>

Restorasyon sırasında yivli tavan detayları ve zemin katın sütunlarla aslına uygun olarak korunmuş. Günümüzde özgün dekorasyonunda da orijinaline sadık kalınmıştır. Katlar arasındaki bağlantı döner merdivenle sağlanan köşkte son derece estetik merdiven tırabzanı bulunuyor. Binanın yan duvarına monte edilmiş dış merdiven, bahçe katından Çekirge Caddesi'ne dışardan çıkmayı da olanaklı kılıyor. Köşkün Kültür Park'a bakan geniş bahçesi açık havada düzenlenecek organizasyonlar için dizaynedilmiş.

### ***Saatçi Köşkü***

Çekirge Caddesi üzerindeki diğer bir köşk günümüzde Orman Müzesi olarak kullanılan Saatçi Köşkü. 1936 yılına kadar Saatçi Ali Bey'in konutu olarak kullanılan binanın Orman Bakanlığına devri ile ilgili belgelere ulaşamadı. 1936-1949 yılları arasında Bursa Orman Orta Okulu olan köşk, daha sonra Orman Bölge Müdürlüğü'ne tahsis edilmiş. 29 Mart 1989 tarihinden itibaren de Türkiye'nin ilk ve tek Orman Müzesi olmak özelliğini taşıyor.<sup>9</sup>

Köşk, iki katlı, ahşap konstrüksiyonlukâgir bir yapı. Yol hizasından pek de yüksek olmayan bir duvarla oluşturulan set üzerine inşa edilmiş. Cephesi doğuya bakan ana bina, arka kısımda müstemilat ve bahçesinde bir kameriyeden oluşan kompleks bir yapı topluluğu. Bahçesinde bir de süs havuzu bulunuyor. Köşkün ana girişi birkaç ayak merdivenle ulaşılan küçük bir balkon ile sağlanmış. Girişteki kısa antreye açılan iki oda kapısı var. Biri yönetim ofisi diğeri sergileme salonu olarak kullanılıyor. Antre geniş bir sofaya açılmaktadır. Bu soya açılan beş oda kapısı bulunuyor. Birinci kata sofada yapılandırılmış çift yönlü muhteşem merdivenlerle çıkılmaktadır. Üst katta girişteki antre cumbalı bir oda haline getirilmiş böylece oda sayısı altıya çıkmıştır.<sup>10</sup>

Köşkün bütün odaları müze teşhir salonları olarak kullanılmaktadır. Salonlarda, Orman Genel Müdürlüğünden ve Bursa Bölge Müdürlüğünden ormancılık ile ilgili malzemeler teşhir ediliyor. 2007 yılındarestorasyon geçiren köşk, sadece ağaç ve bitki topluluklarından ibaret olmayıp, bitki, hayvan ve mikroorganizmalar ile hava, su, güneş ve toprak gibi çevresel faktörlerin karşılıklı ilişkilerini simgeleyen objelerden oluşan zengin bir koleksiyona sahip. Bunlara ilaveten Orman Bakanlığının geçmişten günümüze hizmetlerinde kullandığı eşyalar da sergileniyor. Bir bölümü köşkün bodrum katındaki depoda muhafaza edilen malzemeler, sekiz seksiyon ve bir sergi salonunda düzenlenmiş. Köşkün odalarının tavanlarındaki orijinal kalem işleri ve manzaralar, günümüzde binanın kullanım biçimine uygun temalar olarak müzeye estetik katkıda bulunuyor.

### ***Şalcı Canip Bey'in Köşkü (Kalaycıoğlu Köşk)***

Çekirge Caddesi üzerinde bulunan Çekirge Karakolu'nun karşısında Şalcı CanipBey'in Köşkü bulunuyor. Ancak yüksek kot farkı nedeniyle yoldan geçenler köşkün

---

<sup>8</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.140

<sup>9</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.150

<sup>10</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.156

sadece çatısını görebilirler. Köşkün tamamını görmek için yolun kenarına gelip aşağı bakmak ya da alt caddeye inmek gerekir. Fehmi Kalaycıoğlu, köşkü Bursa Ziraat Mektebi'nde müdürlük yaptığı dönemde, 1935 yılında satın alır. Trabzon Milletvekili seçilip Ankara'ya taşınmasından sonra bir dönem de yazlık olarak kullanır. Uzun yıllar kiralık konut olarak değerlendirilen bina 2007 yılında el değiştirdi. DR Mustafa Ceylan tarafından satın alınan köşk tamamen harap durumda iken, sıfırdan köklü bir restorasyon geçirdi.

Köşk günümüzde turizm belgeli bir işletme olan “*Kafe  $\pi$  Ancel*” adıyla restoran, kafe olarak işlevlendirilmiş. Çekirge Caddesi'nden oldukça meyilli bir yol ile de inildikten sonra, merdivenler ve taraçalarla köşkün bahçesine iniş sağlanıyor. Köşk alt cadde tabanında sırtı Çekirge Caddesine dönük ova manzaralı olarak planlanmış. Fakat tam aksi istikamette birinci kattan bir köprüyle Çekirge Caddesi'ne de bağlanıyor.

Taş bodrum üzerine iki kat olan köşkün kullanım amacına uygun olarak restorasyon sırasında iç bölmeleri iptal edilmiş. Dış boyasına uyum sağlayan beyaz rengin hâkim olduğu iç dekorasyon ferahlık sağlıyor. Günümüz zevkine uygun modern bir iç dizayna sahip olan köşkün yivli tavan işlemeciliği ve sütunları orijinal haliyle muhafaza edilmiş.

### ***Pembe Köşk***

Çekirge Meydanı'na çıkan yollardan biri olan Acemler yokuşunda, meydana 200m. mesafede solda Pembe Köşk bulunmaktadır. Günümüzde caddenin adı her ne kadar değiştirilmiş (Zübeyde Hanım Caddesi) ise de halkın dilinde adıyla anılmaya devam etmektedir. Bu bilgiye dayalı olarak adresi resmileştirirsek, köşkün adresini Zübeyde Hanım Caddesi ile Mutlu Evler Caddesi'nin birleştiği nokta olarak belirleyebiliriz. Köşk, iki cadde arasında bulunan gittikçe daralıp sıfır noktasında birleşen üçgen şeklinde çok eğimli bir sırt üzerinde inşa edilmiş. Bu nedenle zemin üzerine bir kat olup haç şeklinde çatı ile sonlanan bina, Acemler tarafından yükseltilmiş bir set üzerine yerleştirilmiş olmasına rağmen Mutlu Evler Caddesi'nden ancak çatısı görülebilmektedir. Köşkün üst tarafındaki ve alt kısmındaki arazilerin elden çıkarılması sonucubaşlangıçta çok büyük bir bahçe içinde olan köşk günümüzde küçük bir bahçe içinde sıkışık bir konumda bulunuyor.

İnşa tarihi bilimeyen köşkün tapu kayıtlarına göre 1930 yılında görünen sahibi, Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars. 2004 yılına kadar 10'un üzerinde el değiştiren köşkün günümüzdeki sahibi Kılınç ailesi.<sup>11</sup> Barok etkisi ile inşa edilmiş olan köşk, çok iyi korunmuş görkemli kalem işlemleriyle hayranlık uyandırmaktadır. 1986 ve 2004 yıllarında kapsamlı iki restorasyon geçiren köşk sadece konut olarak kullanılmıştır.<sup>12</sup> Zemin katı taş örme olan binanın üst katları tamamen ahşaptır.

Köşkün ana girişi Acemler Caddesi'nden. Bahçeye, cadde üzerinden, karşılıklı iki yan merdivenle çıkılmaktadır. Giriş katı zeminden ısıtılmalı üst katlar kaloriferlidir. Zemin döşemeleri, cümle kapısı dahil olmak üzere bütün kapılardaki vitraylar ve duvarlardaki bezemeler orijinal biçimiyle korunmuştur. Birinci kat bir yemek odası ve mutfaktan oluşan köşkün üst katı birbirine geçişli iki odadan ibaret. Bu odalardan üç cepheye açılan balkonlar bulunuyor. Balkon kenarlıkları ve çatı süslemeleri sarkıtlar halinde ahşap panolardan oluşuyor. Diğer köşklardan duvarlar pembe çatıyı süsleyen sarkıt süslemeler beyaz renkte

---

<sup>11</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.192

<sup>12</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.192

boyanarak farklılaştırılmış.<sup>13</sup> Köşk adını bu pembe boya renginden almaktadır. Haç şeklinde sonlanan çatı uzantıları yatak odaları olarak değerlendirilmiş.

Köşkün iç bezemeleri sanatsal özellikler taşımakta. Giriş katındaki yemek odası olarak kullanılan odanın özgün alçı tavanı asma yaprakları ile bezeli. Üst kattaki odaların tavan ve duvarları kalem işleri ile bezeli. İki odanın ortasındaki kemerlerin köşelerinde oluşturulan üçgen alınlıklar ve kapılar üzerindeki panolar özgün manzara resimleri ile süslenmiş. Duvara paralel merdivenlerle çıkılan üst kat sahanlığında görkemli tahta işçiliğine sahip kapılar, mumluk dolapları orijinal. Barok etkisinde, Cumhuriyet dönemi sivil mimarlık örneği olan köşk tescilli ve koruma altında.

### ***Hünkâr Köşkü*<sup>14</sup>**

Yazımızın bu bölümüne kadar anlatılan köşklerin tamamı Çekirge semtindedir. Sadece şimdi üzerinde duracağımız Hünkâr Köşkü, Yıldırım İlçesi sınırları içinde, Uludağ'ın eteğinde Temenyeri mevkiindedir. Köşk, 1844 yılında 31. Osmanlı Sultanı Abdülmecid'in Bursa gezisivesilesiyle dönemin Bursa Valisi Mehmet Salih tarafından “*Av Köşkü*” olarak yaptırılmıştır. Sultanın konaklaması için 19 gün gibi kısa bir sürede inşa edilmiştir. Osmanlı döneminde 1844 yılında Sultan Abdülmecid'den sonra, 1862 yılında Sultan Abdülaziz ve şehzadeleri, 1909 yılında V. Mehmed Reşad ve şehzadeleri konaklamıştır. Atatürk de Bursa ziyaretleri sırasında 1923 yılında ikinci gelişinden itibaren değişik zamanlarda köşte kalmıştır. 1925 yılındaki dördüncü gezisinde Türkiye'nin ilk kadın pilotu, dünyanın ilk kadın savaş pilotu olan Sabiha Gökçen Atatürk'ü bu köşkün bahçesinde görmüş kendisini okutmasını istemiştir. Kasr-ı Hümayun, Kasr-ı Milli, Cumhuriyet Köşkü ve Atatürk Köşkü adlarıyla anılan köşk Bursa Büyükşehir Belediyesi mülkiyetindedir. Koruma altında bulunan köşk 1983 ve 1995 yıllarında restorasyon geçirmiş 2003 yılında Hünkâr Köşkü Müzesi adıyla halkın ziyaretine açılmıştır.

Köşk 3396m<sup>2</sup> bir alana sahiptir. Uludağ'a çıkan ana yoldan ayrılan, özel bir yolla ulaşılan köşkün kapı girişinde özel, geniş bir manevra alanı oluşturulmuştur. Binaya oturma zemini hazırlamak amacıyla güneyinden istinat duvarı ile yükseltilmiştir. Bursa ovasına hâkim olan bu cepheye kat kat seyir terasları oluşturulmuştur. Köşk bahçesinin ana girişi üst bahçeden doğuya bakan bir kapı ile sağlanmıştır. Girişten itibaren bahçe orijinal çakıl mozaik (podima) zemin döşemesi ve çim alanlarla peyzajlanmıştır. Köşkün kuzeye bakan ana giriş kapısının karşısında, bahçenin güney duvarına dayalı olarak inşa edilen Kütahya çinili Hünkâr Çeşmesi bulunur.

Mimari yapısı ve süslemeleriyle Fransız ampir üslubu özelliklerini yansıtan köşkün ana girişi güney cephesinden çift kanatlı bir kapıyla sağlanmıştır. . 450 m<sup>2</sup> tabanlı, 2 katlı köşkün üst katında kabul salonu, Atatürk'ün yatak odası, çalışma odası, Sabiha ve Ülkü Hanımların yatak odası, dinlenme odası ve yaver odası yer alırken, alt katta, havuzlu salon, yemek odası ve bir yatak odası daha bulunmaktadır. Dış görünüşünün sadeliği, iç tezyinatı yerini görkemli tavan ve duvar bezemelerine bırakır. Duvarlar ve tavanlarda yer alan bezemeler odaların kullanım amacına uygun biçimde planlandığı görülmektedir. Örneğin yemek odasının tavanı uygun şekilde çeşitli meyve resimleriyle süslenmiştir. Ayrıca tam orta bölüme, geri fonda sık ormanların yer aldığı yeşil bir düzlüğe uzanmış heybetli bir aslan

<sup>13</sup> Özdemir, Nezaket. Çekirge Köşkleri.s.192

<sup>14</sup> Köşk ile ilgili bilgiler, BBB. Hünkâr Köşkü Müzesi sorumlusu sanat tarihi uzmanı Zehra Anbarıtepe'den alınmıştır.

figürü çizilmiştir. Bu aslan figürü hangi yönden olursa olsun, bakana dönük konumda görünmektedir.

Köşkün iç dizaynında simetrik bir düzenleme hâkimdir. Orijinal mobilyalar korunmuştur. Kabul salonu ve yemek salonu diğer odalara göre daha görkemli bir şekilde dekore edilmiştir.

XIX. yy Avrupa mimarisinin etkisi altında inşa edilmiş olan altı Bursa köşkünde yaptığımız gezinti burada sonlanıyor. Klasik Osmanlı mimarisi ile Cumhuriyet dönemi mimari anlayışı arasında geçiş dönemi eserleri olan bu sivil mimarlık yapıları, bir dönemin özgün örnekleri olarak Bursa'nın kentsel görünümüne zarif, bir o kadar da görkemli görünüşleri değer katmaya devam etmektedirler.